

Педагогика / Педагогика / Pedagogics

TA'LIM MAZMUNINI TASHXIS ETISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

Yoqub Faxriddinov

O'qituvchi,

Guliston davlat universiteti

Annotatsiya: O'quv-tarbiya jarayonida bilim, ko'nikma va malakalar akllanganligini nazorat qilishni funktsiyalar, didaktik testlar, testlashtirishning diagnostik darajalarini mohiyati yoritilgan

Kalit so'zlar: tashxis, diagnostika, funktsiyalar, didaktika, testlar, chegaraviy nazorat, normativ testlar, simptomatik, etiologik tipologik diagnostika

ДИАГНОСТИКА СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Ёкуб Фахриддинов

Преподаватель,

Гулистанский государственный университет

Аннотация: В данной статье рассматриваются функции контроля за формированием знаний, умений и навыков в учебном процессе, дидактические тесты, сущность диагностических уровней тестирования.

Ключевые слова: диагностика, функции, дидактика, тесты, предельный контроль, нормативные тесты, симптоматическая, этиологическая типологическая диагностика.

DIAGNOSTICS OF THE CONTENT OF EDUCATION AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

Yokub Fakhriddinov

Teacher,

Gulistan State University

Abstract: The following article discusses the functions of control over the formation of knowledge, skills and abilities in the educational process, didactic tests, the essence of diagnostic testing levels.

Keywords: Diagnostics, functions, didactics, tests, limit control, normative tests, symptomatic, etiological typological diagnostics.

Педагогика / Педагогика / Pedagogics

Kirish

Mutaxassis tayyorlashda o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarining shakllanish jarayonini nazorat qilish muhimdir. To'g'ri tashkil etilgan nazariy talablarni, olinayotgan bilimlarni yanada chuqurlashtirish va eng asosiysi ularning shaxsliy xususiyatlarini rivojlantirish maqsadi turli vositalarni tanlash imkonini beradi.

O'quv-tarbiya jarayonida bilim, ko'nikma va malakalar shakllanganligini nazorat qilish muhim o'rinni egallaydi. Xususan, nazorat quyidagi funktsiyalarga ega bo'ladi:

Nazoratning diagnostik funktsiyasi. Nazorat natijasi bilim, ko'nikma va malakalarining shakllanganlik darajasi aniqlanadi.

Nazoratning o'quvchilarda bilim olishga ishtiyoqini o'stirish funktsiyasi.

Nazorat jarayonida o'quvchilarning shaxsiy xislatlari shakllantiriladi va eng asosiysi rivojlantiriladi.

Ta'lim funktsiyasi.

Nazoratning tarbiyaviy funktsiyasi.

Nazoratning baholash funktsiyasi.

Nazoratni o'quvchilarda bilimga qiziqishni uyg'otish, jonli fikrlashga o'rgatuvchilik funktsiyasi. Nazorat joriy, oraliq, yakuniy kabi 3 ta turga ega.

Nazorat turli testlar, yozma ishlar va og'zaki savol-javoblar orqali amalga oshiriladi. Pedagog olimlar I.Tursunov va U.Nishonalievlarining ma'lumotlariga qaraganda testlar orqali quyidagi imkoniyatlar yaratiladi:

o'quvchilar nazariy va amaliy bilimlarining darajasini ob'ektiv sharoitda aniqlash imkonini beradi;

bir vaqtning o'zida bir guruh yoki ko'p sonli o'quvchilar bilimini nazorat qilish mumkin;

hamma o'quvchilarga bir xil qiyinchilikdagi savollar berilib hammasiga bir xil sharoit yaratiladi;

test natijalarini o'qituvchi tomonidan tezlikda tekshirish mumkin:

turli guruh o'quvchi lari bilimini solishtirish, qo'llanilayotgan metodni samaradorligini aniqlash mumkin;

ta'lim jarayonining kamchiliklarini aniqlash mumkin.

Asosiy qism

Test atamasi inglizcha-sinov, tekshirish, tadqiqot ma'nolarini bildirib "Sinalayotgan shaxsning psixofiziologik va shaxsiy xususiyatlarini, shuningdek, intellektual rivoji, qobiliyati va malakasini tekshirishda qo'llaniladigan standart mashqlar" demakdir.

Vaqt o'tgani sayin test tizimi takomillashib bormoqda va eng asosiysi unga ishonch ortmoqda. Pedagogik, uslubiy adabiyotlar tahlili ko'rsatishicha didaktik testlar quyidagi 2 guruhga ajratiladi:

a) nazariy bilimlarni nazorat qiluvchi, malaka va qobiliyatlarni tekshiruvchi o'zlashtirish testlari;

b) real, o'quv imkoniyatlari bo'yicha (Yu.Babanskiy) diagnostika testlar hamda umumiyligi va maxsus (masalan, mikro yoki makro iqtisodiyot fani va boshqa fanlar bo'yicha) o'qitish testlari.

Testlar tipologiyasi asosida topshiriqlarni tanlash, ularning strukturaviy o'zaro aloqadorligi va ta'riflari quyidagi omillarga bog'liqdir.

Педагогика / Педагогика / Pedagogics

1. Testlarning fanlararo qo'llanish sohasi quyidagicha:

a) oraliq nazorat testlarida mavzular, boblar bo'yicha bilim va o'zlashtirish elementlarini tekshirish;

b) ko'p mavzular bo'yicha fanlarning bir-biriga bog'liqligini hisobga olmagan holda bilim va o'zlashtirishning chegaraviy nazoratini o'rnatish;

v) ko'p fanlar bo'yicha fanlarning bir-biriga bog'liqligini hisobga olgan holda bilim va o'zlashtirishlarning chegaraviy nazoratini hisobga olish;

g) butun kurs bo'yicha bilimlarni nazorat qilish (test asosida fanlararo turkum testlarni ham yaratish mumkin).

Bu hollarning har birida fan topshiriqlarining quyidagi savollari har xil qo'yiladi: marketing-moliya, menejment, soliqlar kabi integrativ bilimlar va h.k.

2. Normativ test tuzilishining umumiyo yo'nalish bo'yicha maqsadi yoki kriterial xarakterdagi testlardan farqi shundaki, normativ testlarda yig'ilgan ballar hisob natijalariga ko'ra bir guruhni boshqa guruh bilan, guruh ichidagilarini esa bir-biri bilan solishtirish mumkin.

Kriterial testlarda esa har bir o'quvchining qandaydir o'quv yoki mutaxassislikka oid topshiriqlarini echish uchun zarur bo'ladi. ya'ni "kriterial testlar va unga mos topshiriqlar o'quvchilarning bilim va ko'nikmalari aniq fan sohalari bo'yicha o'qitish maqsadining minimal talablariga qay darajada erishgani yoki erishmaganligi haqidagi savollarga javob beradi."¹

Normativ testlarda asosan topshiriqni "echdi" yoki "echmadi" deb

belgilansa, kriterial testlarda esa topshiriqni qaysidir yo'l bilan echgan o'quvchilarni murakkab ishlarga qo'yish mumkinligi, ularning murakkab dasturlar bo'yicha ishni davom ettira olishligi hisobga olinishi kerak.

3. Testlarning didaktik-psixologik yo'nalishi qanday test ishlab chiqilayotganligi yoki adaptatsiyasidan o'tayotgan testni uning muallifi qanday xarakterlashni aniqlaydi;

a) nazariy bilimlarni nazorat qilish uchun o'zlashtirish testlari;

b) berilgan fan (o'quv va mutaxassislik) bo'yicha bilim va malakalarni nazorat qilish testlari;

v) o'qitish testlari (ma'lum fan yoki uning tsikli bo'yicha o'quv imkoniyatlarining diagnostikasi).

4. Nazorat bosqichlari bo'yicha yo'nalish;

a) kirish nazorati (oliy o'quv yurtiga kirishdagi yoki kursni, fan bo'yicha o'qitish bosqichining boshlanishidagi nazorat);

b) kundalik (joriy) nazorat har kuni amalga oshiriladigan yoki o'quv jarayoni mavzulari bo'yicha;

v) chegaraviy nazorat oraliq nazorat ma'lum fanning alohida bo'limi tugashi munosabati bilan o'tkaziladi;

g) ma'lum kursning tugashi munosabati bilan o'tkaziladi (yoki fan tsikli, o'qitish bosqichi hamda o'quv yurtini tugatish munosabati bilan).

5. Testlashtirishning diagnostik darajasi (chuqurligi) berilgan testdan ko'zlangan maqsad:

simptomatik diagnostikaga, ya'ni bilim va o'zlashtirishning "yuqori

¹ Хўжаев Н.Х. ва б. Янги педагогик технологиялар. Ўқув қўлланма. -Т.: Фан, 2002.

Педагогика / Педагогика / Pedagogics

qatlamlariga" qaratilishi (ya'ni, ma'lum qonuniyat yoki formulalarni bilish, bilmasligi yoki tanish-notanishligi va boshqalar);

etiolik diagnostikaga, tekshiruv - aloqa sababi (nima

uchun aynan o'sha bilimlarni bilmasligi va buning qay darajada boshqa bilimlarni bilishga bog'liqligi)ga qaratilishi;

tipologik diagnostikada esa o'quvchining o'tilayotgan dars va

bilimlarni bilishga, o'zlashtirish va uddalay olishida qanday g'oyalarni kuchaytirish kerakligiga qaratilgan bo'ladi.

6. Sinaluvchining testni bajarish faolligini oshirishda esa yozma va og'zaki testlarga mos ravishda yozma va og'zaki javoblarni qo'llash. Masalan, harakat testlarida (ayniqsa, kompyuterlarda klavishlarni bosishdan tortib, qism programmalarni chiqarishgacha) hamda hisoblash ishlarini o'tkazish va grafiklarni chizish, loyihalashtirish va h.k.da. Harakat testlari o'qish yoki ishslash qurilmalarida, mashq (trenajerlarda) testlarini, ayniqsa, mutaxassislik bo'yicha o'qitish tizimlariga kiritish mumkin.

7. Testning gomogenlik darajasi (bir jinslik) testni tuzuvchi mualif tomonidan rejalashtirgan bo'ladi. Shu jumladan:

a) ko'zlangan maqsadga qarab testning nimani tekshirish kerakligi,

ayniqsa, integrativ xarakterdagи asosiy elementlardan (masalan, ma'lum amallarning talab qilingan darajada yoki shu amallarni bajarishda sifat, miqdor, tezlik, ketma-ketlik, javobgarlik kabi bir qancha) omillarni hisobga olish;

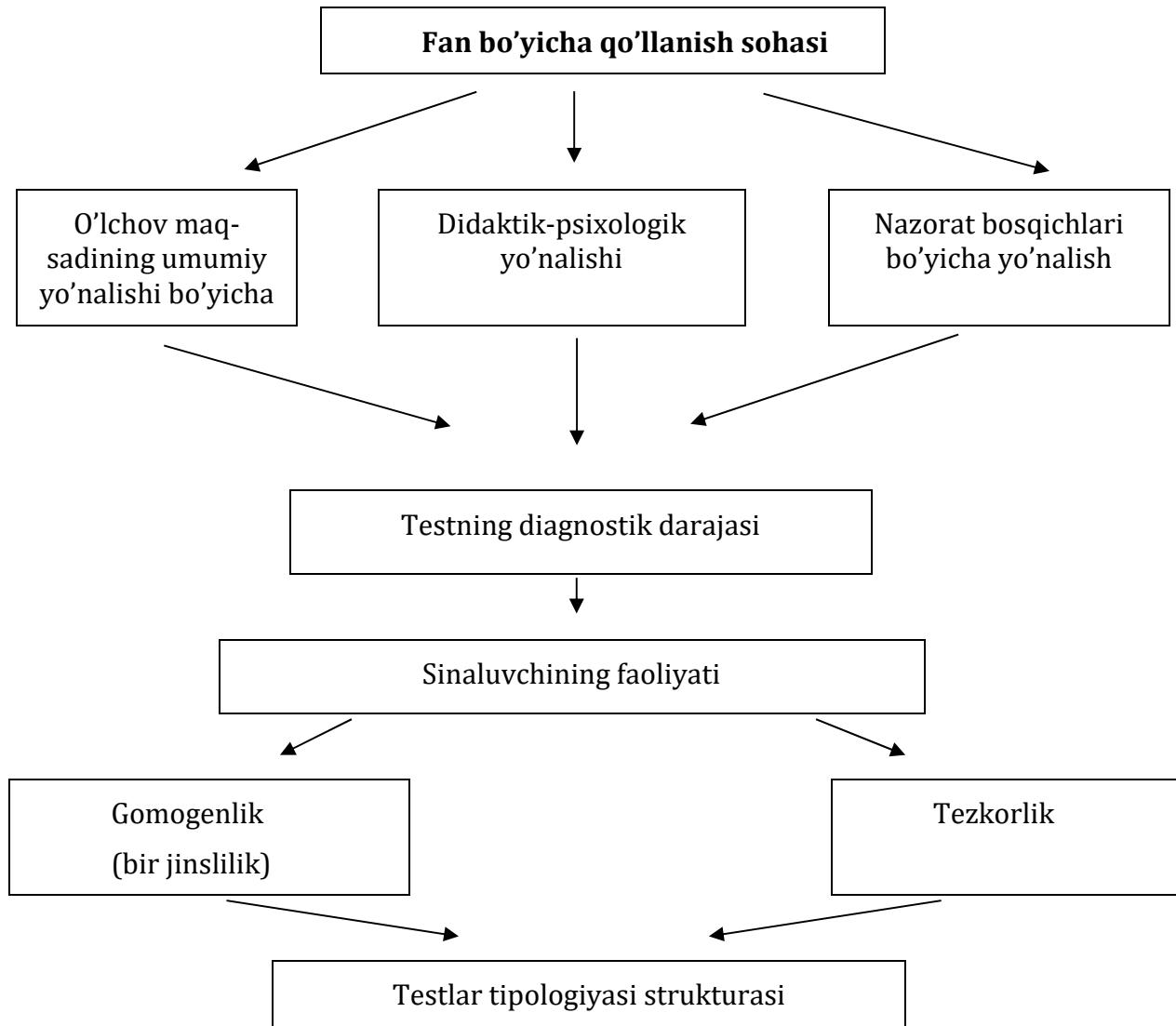
b) formal aspektدا esa topshiriqlar tuzilishi shaklining bir jinsliligi (gomogenligi) yoki turli shaklda bo'lishligi.

8. Vaqt omili - testning tezkor bo'lishi, topshiriqlarning funktional ravishda ma'lum belgilangan vaqtida bajarishining zarurligi qaysi yo'l bilan, nimaga asoslanib vaqtini, baholash vaqtining sarflanish chegarasi belgilangan bo'lishligi.

9. Testlashtirishni tashkil etish usullariga esa umumiyl, individual yoki juda kam qo'llaniladigan lekin juda samarali hisoblangan alohida usuli ham tekshiriluvchilarining tashxischi bilan yuzma-yuz, xolis (testlashtirishning EHM vositalaridagi individual dasturning zamonaiviy varianti) turishi kabilar kiradi.

Chet el pedagogikasi testlarining tahlili shuni ko'rsatdiki, ularni bizning milliy pedagogikamizga ko'r-ko'rona ko'chirib bo'lmaydi. Ko'pchilik chet el testlari yagona dastur bo'lмаган sharoit uchun tuzilgan. Bizning yagona dasturimizning asosiy maqsadi axborot madaniyatining (kompyuter orqali) namoyon bo'lishi va o'quv dasturi asosiy talablarini bajarilishidir. Bizning testlarimizga asosiy talab-dasturga munosabat bo'yicha xotiradagini eslashkiradi. Testlar tuzilishida juda serqirra vazifalarni qo'llashga harakat qilindi. Asosan quyidagicha test-vazifalar qo'llanildi .

Педагогика / Педагогика / Pedagogics

Reyting tizimi to'g'risidagi "Nizom"da "O'quvchilar bilimini reyting orqali baholashdan maqsad talabalarda o'qitilayotgan fanlarni chuqur egallash, topshiriqlarga ijodiy yondashish, mustaqil fikrlash, o'z bilimini mustaqil ravishda oshirishga intilish hamda adabiyotlardan keng foydalanish kabi xususiyatlarni rivojlantirish va shu tariqa raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashga erishish"¹, - deb ta'kidlanadi.

Yuqorida keltirilgan hujjatdagi asosiy maqsaddan qator vazifalar va talablar kelib chiqadi.

Ta'lim-tarbiyaning tarkibiy qismlari o'zaro bog'liq va aloqador bo'lib, pedagogik jarayon hisoblanadi. Bu jarayonning samaradorligi ko'p jihatdan tashkil etilgan tarbiya vositalari tizimiga bog'liqdir. Bu vositalar butun tarbiyaviy ish tizimining tarkibiy qismi deb qaralgandagina o'z ahamiyatini yo'qotmaydi va tarbiyaning

¹Олий таълим. Меъёрий хужжатлар тўплами. С.С. Гуломов таҳрири осида. Тошкент: Шарқ, 2001. 449 бет.

Педагогика / Педагогика / Pedagogics

umumiyl vazifalarini muvaffaqiyatli hal etishga yordam beradi.

Hisobga olish, tekshirish va bilimni nazorat qilish hamda baholash o'qitish jarayonida muhim rol o'ynaydi. Jumladan, o'quvchilar bilimini haqiqiy aniq va adolatlilik bilishga yordam beradi. Hisobga olish, tekshirish va bilimni nazorat qilish hamda baholash o'qitish jarayonida muhim rol o'ynaydi. Jumladan, o'quvchilar bilimini haqiqiy aniq va adolatlilik bilishga yordam beradi.

Mazkur "Nizom" talablari asosan, o'quvchilarni uzluksiz o'z ustilarida faol ishlashlarini, har bir sohada mustaqil va ijodiy yondashishni, fan asoslarini puxta o'zlashtirish uchun mas'uliyat sezishlarini hamda mustaqil ishslash ko'nikmalarini keng rivojlantirishni talab etadi.

O'quvchilar bilimini nazorat qilish va baholashni to'g'ri yo'lga qo'yish, ularda o'tilgan fanlarga nisbatan ijodiy yondashish, mustaqil fikrlash, o'z bilimini doimiy ravishda oshirish, adabiyotlardan keng foydalanishni yo'lga qo'yish demakdir. Shu bilan birga o'qituvchi va talaba o'rtasidagi uzviy bog'lanishni yuzaga keltiradi. Yana o'qitishning o'zaro aloqador ikki vositasi o'qituvchining faoliyati va talabaning mehnatga ongli munosabatini uzluksiz jarayon sifatida doimiy bo'lib turishini ta'minlaydi.

Bunda o'qituvchilarning ma'ruza va amaliy mashg'ulotlarga puxta tayyorgarlik ko'rishi, baholashga doir me'yor va mezonlarni, savolnomalar, test savollari va turli boshqotirmalar hamda tayanch tushunchalarini tuzishdagi mas'uliyatli yondashishi va tinimsiz mehnati yotadi. O'qituvchining o'quvchi bilimini nazorat qilish va baho qo'yish (ballash) jarayonidagi xatti-harakati ulardagi haqiqiy bilimni va ko'nikmalarni aniqlashga imkon beradi, ularni ortiqcha tashvishlaridan, oxirida "o'tmay qolish" qo'rquvidan xalos etadi. O'zidagi iqtidor va imkoniyatga ishonch hosil qilgan o'quvchi fan asoslarini yanada chuqurroq egallashga harakat qiladi,

o'qituvchi bilan bahs-munozaraga kirishadi, o'zlariga ham nisbatan talabchan bo'lishga odatlantiradi.

Bunda quyidagi umumiyl amallarni bajarish tavsiya etiladi:

Fan o'qituvchisi semestr davomida o'qitiladigan fanni soatlar taqsimotini aniq bilishi lozim;

O'quvchilarga birinchi mashg'ulotdayoq baholash turlariga daxldor ballar miqdorini berishi shart.

JB har bir juftligiga beriladigan ball miqdori o'quvchining quyidagi harakatlari uchun beriladi: mashg'ulotga qatnashish va faol ishtiroti; topshirilgan topshiriqni bajarilganlik darajasi; daftar tutishi va imloviy xatolarga e'tibor qaratilishi, olingan natijalarni ilmiy va izchil asoslay olishi, hozirjavobligi, topqirligi va ijodiy fikrlar bilan qatnashishi.

Oraliq baholashga ajratilgan ball miqdorini o'quvchi darsga doimiy faol qatnashishi hamda bosqichlarda bajaradigan ishlarning natijasiga ko'ra to'playdi. OB da bajariladigan ishlar: savolnomalarga yozma javob berish, test savollarini echish, alohida bob yoki mavzularga ijodiy ish tarzida test savollari, boshqotirmalar yoki rebuslar tuzish, ayrim mavzulardan referatlar yozish yoki mavzulardan og'zaki savol-javob qilish kabilardir.

5. YaB ga semestr oxirida tayanch tushunchalarga asoslangan variantlar tuziladi va o'quvchi o'z variantiga javob tarzida "Yozma ish" yozadi. YaB dagi ballar miqdori yozma ishning quyidagi holatlari uchun beriladi: variant savollariga yozilgan javobning mukammalligi, o'quvchining savodli va ilmiy tilda bayon etishdagi e'tibori, fikr-mulohazalarining asosli va mantiqli ekanligi, daftarni tutish va jihozlash tartibiga rioya qilinganligi,

Педагогика / Педагогика / Pedagogics

xulosalar va foydalangan adabiyotlarni keltirilishi kabilardir.

Umuman, reyting tizimi quyidagicha vazifalarni bajarishga qaratilganligini unutmasligimiz lozim:

- fanning o'quvchi tomonidan tizimli tarzda belgilangan muddatlarda o'zlashtirishini tashkil qilish;

- o'quvchi o'zlashtirishini muntazam baholab borish;

- o'quvchilarda mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish, axborot manbalaridan samarali foydalanishni tashkil etish;

- o'quvchining biliminiadolatli va aniq baholash;

- baholash natijalarini muntazam ma'lum qilish va tahlil etish;

- professor-o'qituvchilarning har bir darsga va baholash jarayoniga mas'uliyatini oshirish;

- o'quv jarayonining tashkiliy ishlarini kompyuterlashtirishga sharoit yaratish.

Yuqorida keltirganlarimizdan ko'rindiki, bilimga baho qo'yish bitta mashg'ulotning barcha qismlariga singib ketishi bilan birga butun fanning mazmunidan ham xabardor bo'lishini taqozo etadi. Bu esa o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi doimiy ijodiy munosabatni amalga oshirishni talab etadi. Ular o'tilgan materiallarni qaytarish, yangi materiallarni tushunish uchun zamin ekanligini tushunib etadilar, barcha topshiriqlarni o'z vaqtida bajarishga faoliik ko'rsata boshlaydilar. O'quvchilarni JB, OB va YaB lar bilan baholar ekanmiz albatta, ularning yutuq va kamchiliklarini yoritib berishimiz, javoblarini yoki yozma bajargan ishlarini tahlil qilishimiz lozim. Chunki fan o'qituvchisi o'quvchining semestr

davomida bajargan ishlari, faol ishtiroki va boshqa javoblarini aniq hisobga olib bormasa va natijaviy ballni chiqarganda qisqacha izohlab bermasa ularga qo'yilgan bahoning to'g'rilingiga shubha tug'ilishi mumkin.

O'quvchi o'z bilimining qanday yutuq va kamchiligi borligini tushunib, nima uchun uning balli oshganligini yoki pasayganligini anglagandagina u rag'batlantiruvchi rol o'ynashi mumkin. O'quvchi o'z xatosini tushungach, uni to'g'rakashga ongli ravishda intiladi. Aks holda, bu o'quvchiga ham uning o'qishga bo'lgan munosabatiga ham salbiy ta'sir etadi. Unda tirishqoqlik, o'z bilimiga va iqtidoriga bo'lgan ishonchi pasaya boradi, o'qituvchiga nisbatan ishonchszlik paydo bo'lib uni "adolatsiz" ga chiqarib qo'yadi.

O'qituvchi bilimni doim nazorat etib ball bilan baholar ekan, o'quvchi ning ishiga bo'lgan munosabatini aytib o'tadi. Erishgan yutuqlari uchun rag'batlantirsa, kamchiligi uchun koyiydi. Uni bartaraf qilish mumkinligini ham ijodiy tayyorgarlik paytida asosiy e'tiborni nimalarga qaratish kerakligini ko'rsatadi. Bunday asoslash o'quvchi yutuqlarining aniq bahosi bo'libgina qolmay, balki uning bundan keyingi o'qishdag'i vazifalarini bajarishga yordam beradi. Bu, talabada umid uyg'otadi. O'ziga bo'lgan ishonchni mustahkamlaydi va o'qituvchi-ustozga nisbatan ham e'tiqodni yanada kuchaytiradi. Eng asosiysi ular kelajakda o'z faoliyatlariga tanqidiy ko'z bilan qaraydigan jiddiy shaxslar bo'lib etishadilar.

Bir so'z bilan aytganda bilimni to'g'ri va haqqoniy baholash o'qituvchining pedagogik faoliyatiga ham katta ta'sir ko'rsatadi va qo'yilgan bahoga javobgarligini oshiradi. Baho talabaga ta'sir etib, uning ijodiy va salbiy kechinmalarini jumbushga keltiruvchi omil sifatida namoyon bo'ladi. Bu kechinmalar faqat

Педагогика / Педагогика / Pedagogics

bahoning qandayligiga bog'liq bo'lmay balki, uning talaba ongiga qanday etkazishiga ham bog'liqdir. Faqat yuqorida aytib o'tilgan shartlarga rioya qilib, hamma tomon hisobga olingan holda qo'yilgan ob'ektiv baho talabalarda axloqiy-irodaviy xususiyatlarni tarkib toptirishga yordam beradi.

Foydalanimgan adabiyotlar:

1. Steven M. Platek, Julian Paul Keenan, and Todd K.Shackelford. Evolutionary Cognitive Neuroscience. The MIT Press. Combridge, Massachusetts, London, England. 2007. Massachusetts Institute of Technology. - 637 p.
2. Given B. Teaching to the brain's natural learning systems. Alexandria, 2002.
3. Подласий И.П. Педагогика: в 3-х кн. – Москва: ВЛАДОС,2007.
4. Овсянникова С.К. Педагогическая диагностика и коррекция в воспитательном процессе: Учебно-методическое пособие. – Нижневартовск: Изд-во Нижневарт. Гуманит. ун-та, 2011. – 243 с.
5. Tolipova J.O. Pedagogik kvalimetriya /o'quv qo'llanma. – Toshkent. - 177 b.